

ОБРАЗОВАНИЕТО И ВОСПИТАНИЕТО - ОД ТРАДИЦИЈА ДО СОВРЕМЕНОСТ-

Проф. Д-р Снежана Мирасчиева

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип

*„Ако постојано не учите и не се унапредувате, бидете сигурни дека некој друг
таму некаде тоа го работи.*

*Кога ќе ја сретнете таа личност, ќе изгубите“
Б.Трејси (Brajn Trejsi)*

Апстракт: Трудот го третира прашањето на спротивставеноста на тенденциите на современото и традиционалното во сферата на воспитание и образование. Ниту традиционалното ниту современото не се во целост најдобри сами по себе во образовната сфера. Од една страна, традицијата е во постојана борба со модерното, а модерното не ќе се појави и развива ако претходно не се темели на одделни сегменти од традиционалното. Опасноста од инертност пак кон промените го забавува прогресот на заедницата во целост. Трудот прави обид да покаже дека интегративниот пристап меѓу традиционалните вредности и модерниот свет е сигурен пат кон вредносни знаења, квалитетно образование и развој на индивидуален и колективен план.

Клучни зборови: традиција, современост, образование, квалитет.

Вовед

Општеството денес минува низ големи трансформации кои се карактеризираат со неколку трендови: глобализација (процес со кој денес постепено се укинуваат ограничувањата на проток на стоки, услуги, луѓе, идеи и информации меѓу различни држави и делови на светот); експлозија на знаење (21 век е означен како век на знаење во кој способноста на општеството да произведува, селектира, прилагодува, комерцијализира и користи знаење се покажа како критичен фактор за раст на едно општество и подобрување на квалитетот на животот); информациско општество (општество во кое создавањето, дистрибуцијата и манипулацијата со информации станува значајна културна и економска активност. Централното место во овие општества е отстапено на информациските технологии кои директно влијаат на производството и економијата); експлозија на населението (се мисли на голем пораст на населението. Бројот на населението расте со геометриска прогресија). Со сите овие промени се менува и улогата на образованието. И додека порано, целта на образованието беше да се стекнат и усвојат постојните знаења, денес покрај таа цел личноста мора да научи како постојано да усвојува нови знаења. Денес се бараат нови вештини: пронаоѓање на информации, критичко мислење, управување со време, ефикасно преговарање, управување со стрес, комуникациски вештини, тимска работа, управување со проекти. Затоа сите мораме да бидеме подготвени постојано да стекнуваме нови знаења и искуства, или процесот на учење никогаш да не престане. Непрекинатото учење (континуираното учење) е минимален услов за прилагодување на сите денешни промени и постигнување успех во сите области. Од тие причини расте

значењето на културата на учење, а во знаењето се инвестира многу повеќе од било кога. Со сите промени во сите сфери на своето изразување, општеството го доби епитетот современо. По аналогија и деловите на системот наречен општество треба и мора да се менуваат до степен на осовременување со што ќе можат да останат во состав на самиот тој систем. Затоа и се говори во современо општество - современ систем на образование, функционира успешно со модернизација на системот на управување, современо здравство и сл.

Квалитетно образование-вредносно знаење во современиот свет

Современото општество бара современ систем на образование и воспитание. Зошто токму образованието? Затоа што образованието е клучна функција на едно општество. Образованието е во исто време и една од базичните дејности која води кон подобар и посполнет живот. Наспроти значењето кое образованието го има за сите нас и за општеството во целост, како човечка дејност има доживеано најмалку позитивни промени заради што крајно време е нешто да се менува. Сите сме свесни за состојбата во која денес се наоѓа образованието како затворен систем. Овој проблем има глобален карактер. Ниту една земја не е во целост задоволна од својот образовен систем. Образованието како општествена дејност не ги задоволува и не ги исполнува во доволна мера потребите и барањата на општеството. Сведоци сме на општествените промени кои бараат фундаментални промени во образованието. Тука се наметнува прашањето за тоа колку сме свесни за други можности за реализација на образованието освен за оние кои ги знаеме. Имено потребно е да се менува свеста кај секој од нас дека можеме поинаку и подобро. Добрите примери создаваат контекст во кој промените се реални и многубројни. Но за нив е потребно визија, способност за планирање и дејствување. Промените почнуваат во свеста. Впрочем не постои време во кое промените не се пожелни. Промените се непрекинати и вечни. Тие се со цел подобрување на секоја акција и дејствување. И најмалите промени дури и на индивидуално ниво често резултираат со огромни промени во системот. За тоа најмногу придонесува образованието. Низ процесот на образование се развиваат способности да се согледаат состојбите во вистинско светло, да се создаат можностите за промени со вештините кои се стекнати во тој процес.

Имајќи го во вид значењето на образованието, нашето внимание го насочивме кон образованието како сложена општествено условена категорија во сите свои составни елементи. Модернизацијата на образовниот систем која се јавува како императив на современото општество е во постојан судир со традицијата на самото општество, традиција изразена во ставови, мислења, навики кои се силно рефлектирани во постојниот образовен систем. Овие спротивставени позиции, секоја силна по себе и за себе, иницираат бројни дилеми за тоа каде се наоѓа образованието денес и каде треба да се наоѓа во иднина. Се чини дека наједноставниот одговор е компромис меѓу традицијата и современото во образовниот мозаик. Како ќе се постигне компромисот, кое решение е вистинското, во кои делови од системот, или пак можеби во целиот систем е проблемот околу кој се фокусираме во овој труд. Прашањето е сложено, затоа во трудот ќе се обидеме да дадеме одговор со кој ќе се опфати комплексноста на истото. Сложеноста на клучното прашање ќе ја разложиме на

неколку посебни прашања во неколку насоки. Проблемите од аспект на местото каде се содржани елементите на современост во полето на воспитание и образование, од аспект на начините како се изразува современоста низ призмата на наставата и наставните цели; во контекст на улогата на наставникот и ученикот во наставата; планирањето, реализација и евалуација на наставниот процес се прашања на кои ќе се обидеме да дадеме одговор во текстот што следи. Првото прашање кое го поставивме го определивме во насока на тоа што се случува во системот на образование и воспитание. Содржината на прашањето ја навестува комплексноста на одговорот. Имено, бидејќи се говори за систем тоа значи дека станува збор за комплекс од прашања во образовниот систем: цели, содржини, техники и технологии, наставници, ученици, други субјекти кои директно или индиректно се вклучени, планирање, организација, реализација и евалуација на процесот на воспитание и образование, училиштето, наставата. Секој од овие елементи, од една страна е потсистем на системот наречен образование и воспитание, а од друга страна, сам по себе е систем кој понатаму треба да се проучува, анализира и менува и на крај усогласува со системот во чии рамки функционира. Промените во образовниот систем, првиот чекор го насочија кон дефинирање на општата цел - квалитетно образование. При тоа конструктот наречен „квалитетното образование“ се определува како создавање култура на учење која е основа за натамошен индивидуален и професионален развој. Квалитетот во образованието меѓу другото подразбира и квалитет во знаењето, односно разбирање на поими, принципи, закони и процеси, нивна поврзаност и условеност, систематизирање на научни факти и поими нивна примена во нови услови и практики (Педагошки лексикон, 1996, 226). Впрочем квалитетот е „клуч“ кон успехот. Квалитетот е својство, особина кое има вредност (Вујаклија, 1976, 419). Квалитетот по дефиниција е збир на карактеристики на услуги и /или производи (дејствија) кои на најдобар начин ги задоволуваат потребите на корисникот. Аналогно на тоа, квалитетот во образованието е целосно утврден (но тој не ја исклучува можноста за усогласување со квалитетот во одредени аспекти и елементи) на позиции постигнати со различни димензии, определени од карактеристиките со кои една личност, индивидуи, групи и/или општество му дава различни елементи и аспекти на образованието, ставајќи ги во различни односи, кои се темелат на вредносни стандарди и се согласно задоволувањето на потребите. Квалитетното образование е всушност вредносно знаење. А вредноста на знаењето е определена преку стандарди и индикатори. Стандардот во своето изворно значење претставува законски утврдена мерка (Вујаклија, 1976, 903). Стандардот е норма, односно образовен резултат кој учениците треба да го постигнат врз основа на поставените наставни цели. Стандардите кои се поставуваат во образованието или образовните стандарди се всушност утврдени норми (мерила, критериуми, барања) во однос на: условите кои треба да се обезбедат на успешна реализација на воспитно-образовниот процес (во поглед на стручноста на наставникот, потребниот простор и опрема, бројот на ученици во паралелката); барања при изработка на наставните планови и програми (цели, содржини, техники, стратегии); учебници и прирачници; барања кои се однесуваат на системот на вреднување на успехот на ученикот, работата на наставниците и училиштето; оптовареноста на наставниците и учениците (норма за часови); барања во

однос на квантитативното и квалитативно ниво на знаење кое учениците треба да го постигнат (Педагошки лексикон, 1996,477). Или со други зборови, стандардите претставуваат искази за темелно знаење, вештини и умеења кои учениците треба да ги стекнат на одредено ниво во процесот на образование. Тие се артикулација на барањата на наставата и се исказ за очекувања видливи во однесувањето и мислењето на ученикот. Се темелат на емпириски податоци, а степенот на нивното постигнување емпириски може да се проверува. Затоа треба постојано да се ревидираат. Впрочем, определувањето на стандарди и нивното унапредување е континуиран процес, тесно поврзан со промените во положбата и улогата на образованието во општеството. Со јасната определба на индикаторите ние се стремиме да се поедностави комплексноста на образованието во форма што е разбирливо, со која се препознаваат и прифаќаат разликите и плурализмот. Индикаторите се средство кое покажува извесна состојба или промена во состојбата (Вујаклија, 1976,348), појава која е подложна на набљудување или на некој друг вид на истражување и е сигурен сведок за некоја друга појава која сама не е погодна за истражување (Педагошки лексикон,1996,196). Индикаторите всушност ги изразуваат стандардите и се показатели на резултативност. Но, често при користењето на индикаторите се јавуваат проблеми и тешкотии. Од една страна, индикаторите никогаш нема да бидат одраз односно рефлексција на се што се подразбира под квалитет на образованието, а од друга страна тие не се единствен начин да се заобиколи субјективната природа на концептот на „квалитет“. Сепак стандардизацијата во наставата од аспект на постигањата на учениците го покренала образованието еден чекор напред доближувајќи го кон современоста. Во однос на наставата како организиран процес на образование и воспитание, целосен одговор за тоа колку истата се модернизира во целост, овде не е можно да се одговори. Сепак ќе споменеме некои аспекти од процесот на модернизација на наставата. Во однос на целите, веќе говоревме. Во однос на моделирањето на наставата, главно можат да се издвојат два модела. Традиционален модел на настава (согласно комуникациската парадигма на наставата) во кој доминира моноакцијата над интеракцијата. Овде ученикот има улога на рецептор, а комуникацискиот модел на релација наставник-ученик е еднонаочен, директивен. Недостигот од повратна информација во овој модел на настава се манифестира со неадекватно управување со процесот на образование. Ваквата состојба е последица на три фактори: голема количина на пораки упатени од наставникот, ограничено наставно време и голем број на ученици. Современиот модел се темели на интеракција која подразбира двонаочна недирективна комуникација меѓу наставникот и ученикот. Овој модел создава услови за квалитативно нов пристап во наставата, во кој основната идеја се однесува на сфаќањето дека образованието е процес во кој наместо подготовка, емитување, примање, обработка и усвојување на информации, доминира процес на подготовка, емитување, примање, обработка и усвојување на модел. Тоа во суштина ја рedefинира основната цел на образованието, врз основа на тезата за перманентно образование, определена во насока на тоа учениците да научат како да учат и решаваат проблеми. Перманентното образование ќе биде успешно доколу биде исполнет првиот услов, да се научи како да се учи. Во овој домен, промените се спори, што предизвикува страв од грешки, а тоа силно се одразува на личноста подоцна. Не може да се унапредува знаењето ниту да се креираат нови

идеи ако индивидуата не е подготвена за нови предизвици. Како што истакнал Т. Рузвелт „само човек кој ништо не учи, никогаш не греша“. Личноста која учи мора постојано да се менува, развива, да биде отворена и подготвена за промени. Но не учат само учениците, туку и наставниците. Реформата во образованието ги опфаќа и наставниците. Старите стратегии на доминација на наставникот и пасивизација на ученикот, остануваат во минатото. Динамичната средина полна со промени подразбира нови методи и пристапи во учењето и поучувањето. Често пати причината за лоши резултати и ниски постигнувања на учениците, наставниците ја бараат само кај учениците и нивната мрзеливост, незаинтересираност и неодговорност. А учениците пак, своите неуспеси ги поткрепуваат со тежината и обемот на наставното градиво во смисла на премногу поими, факти, дефиниции, формули кои ги дезориентираат, демотивираат, поттикнуваат кај нив непријатни чувства заради што често го одлагаат учењето. Проблемот не е ниту во содржините, ниту кај учениците. Проблемот е во тоа што недостасува знаење и способност за планирање, организација и реализација на процесот на учење, односно учениците не знаат како да учат. Учењето станува „мачење“, секој ученик учи од сопствените неуспеси, се „троши“ многу време на учење без да се постигне соодветен резултат. Затоа покрај стекнување на знаење и развивање на способности за живот во 21 век, во наставата повеќе од потребно е да ги оспособиме учениците за ефикасно учење. За жал често пати, учениците усвојувањето на стратегии и техники за успешно учење го сфаќаат како додатни содржини за учење и поради тоа покажуваат одбојност. Всушност целта е да се развие способност за доживотно учење и формира сопствен стил на учење. За тоа е потребна мотивација но и способност за планирање и организација на сопственото време која исто така се развива во текот на наставата.

Денес, во современи услови кога образованието, со цел да биде продуктивно и квалитетно, мора да ги следи забрзаните промени во секојдневниот живот, улогата на училиштето значително е променета, а очекувањата се поголеми од кога и да е. Промените кои сосебе ги носи развојот на информатичката технологија, можноста за користење на различни извори на знаење (тие не се ограничени само на книгата), како и новиот систем на комуникација, со себе носат една нова клима – наставниците повеќе не се единствени извори на знаење и информации, ниту училиштето е единствен центар за учење и развој на младите. Меѓутоа, ова не значи дека одговорноста на училиштето се намалува. Напротив, оваа ситуација ги предизвикува и продлабочува промените во системот на вредности, ги обврзува наставниците за континуирано усовршување во однос на промените и константно да работи на своето додатно образование за да може да ги упатува учениците во се што од нив ќе бара современото општество во иднина. А општеството бара многу. Во текот на постојано соочување со последиците од светската економска криза, денес од училиштето во најголема мера се очекува да им овозможи на децата адекватно образование со кое во иднина ќе обезбедат економска сигурност и проодност во образовниот систем. Во услови на криза, училиштето има поголема одговорност, затоа што треба да овозможи и повеќе од максимумот во образованието и подготовката на младата популација за успешна работа и заработка. Исто така, и очекувањето на родителите се во насока на тоа нивните деца добијат општо образование, кај нив да се развијат етичките

вредности, да го формираат карактерот и да ги усвојат клучните вредности неопходни за натамошен живот. Современото училиште треба ги поттикнува и развива талентите кај учениците особено оние кои се карактеристични за индивидуата, а се практично применливи и продуктивни. Во таа смисла доколку училиштето кај секој ученик ги развива талентот карактеристичен за него дотолку во иднина ќе имаме врвни стручњаци на сите полиња. И во поглед на наставата, современото училиште како еден од приоритетите ја има творечката настава. Со други зборови, низ наставата учениците ќе имаат можности за ефикасно усвојување на знаење со примена на мултимедијални извори затоа што на тој начин учениците ќе се подготват за активно практикување на теоретските знаења и за успешно вклучување во течението на промените кои ги носи технолошкиот развој во секојдневниот живот. Исто така модернизацијата на наставата наметнува повеќе практика, повеќе конкретни примери, многу реални проекти, вежби затоа што учењето од книга само ги проширува видиците и дава неопходни информации, но не ги развива практичните способности на учениците. Впрочем учениците треба да се образуваат за „суровото, безмилосрдно“ опкружување кое најмногу се доближува до реалноста и да се подготват за она што ги очекува во реалниот свет, надвор од училишните клупи. Современото училиште во суштина се развива меѓу науката, технологијата и културата. Тоа функционира во интеракцијата меѓу овие три области кои се неопходни за „вистинско“ образование. Не треба да се заборава дека современото училиште бара и современ наставник. Тоа со други зборови подразбира коренити промени во улогата на наставникот. Имено, наместо наставник кој ја води наставата, потребен е наставник кој ќе ја координира наставата, кој ќе ги следи учениците во нивниот индивидуален ангажман и работата во групи. Во модерното училиште, наставникот има улога на силен мотиватор во насока на поттикнување на ученикот за продлабочени и рефлексивни знаења.

Колку општеството повеќе се развива, одговорноста на училиштето се зголемува, расте бројот на барања пред наставниците, а нивната работа станува посеопфатна. Се поставува прашањето, кои се тие барања, односно што треба да им овозможи современото училиште на децата. Во таа смисла се говори за:

- квалитетно, комплексно и сестрано образование, кое подразбира творечки спој на теоријата и практиката како и спој на применливо конкретно знаење со општото образование;
- висок степен на професионализам на наставникот во сите сфери на дејствување
- модерна опременост на училиштето
- проодност во образовните институции на сите нивоа;
- безбедна и здрава средина за учење што подразбира максимална посветеност на секој ученик посебно, односно висок степен на застапеност на индивидуализацијата и диференцијацијата во воспитно-образовниот процес.

Ова се само некои од приоритетите. Но, бројот на критериуми и барања кои општеството ги поставува пред современото училиште во континуитет расте секојдневно. Сепак најважната задача на училиштето е да ги следи промените во сите сфери и да донесува промени во образованието во однос на тие промени, затоа што училиштето треба да биде подготовка за животот во општеството.

Традицијата, традиционалното и образованието

Говорејќи за современо општество и современ систем на воспитание и образование, современа настава и современ наставник, се јавува дилемата каде е традицијата, зарем до сега немавме квалитетно образование. Ако досегашниот образовен систем не беше квалитетен, може ли толкав напредок на науката, техниката, технологијата, општеството е прашање кое секој од нас ќе го постави. Се разбира, дека прогресот на општеството не ќе го достигнеше нивото денес без квалитетно образование. Но како што го менувавме општеството и животот во него така треба да се менува и образованието со цел да придонесе кон успешно вклучување на младата личност во општествено-економскиот живот во заедницата и за попрогресивен развој во целост. Од тие причини, образованието и воспитанието се наоѓаат меѓу она што се нарекува традиција, од една страна и она што е современост, од друга страна. Дијаметрално спротивни категории кои сами по себе се значајни, но нивното спротивставување предизвикува дилеми и претставува кочница за идниот развој. Решението е можеби едноставно доколку се разбере значењето на традицијата и потребата на модерното. За потребата и значењето на модерното за кое денес сме сведетели, стана збор во погоре испишаните редови. Затоа во текстот што следи, ќе стане збор за традицијата. Нашата намера не е да ја објаснуваме во целост. Напротив да се потсетиме на нејзината суштина, содржина и значење, со цел мозаичната слика на традиционалното и современото да добие потполн израз. Во најширока смисла на зборот, традицијата претставува севкупност од обичаи, верувања, легенди, начини на облекување, исхрана, однесување карактеристични за една средина(култура,нација, регион, село, град), (Педагошки лексикон,1996,504). Под традиција се подразбира и усното предавање на знаења, вештини, уметност, занаети, морални правила и како таква претставува културно наследство кое се пренесува од генерација на генерација, (М.Вујаклија,1974,963) Во тој контекст традицијата претставува „сврзано ткиво“ кое ги поврзува членовите на една заедница во цврста заедница, чувајќи го нивниот идентитет и ентитет.

Факт е дека денес постои проблем кај младата генерација. Нивниот проблем е непочитување на авторитет како во семејството, така и во училиштето, а тоа е извор на многу други проблеми како се почести разводи, семејно насилство, проблеми на работното место, во средината. Затоа повеќе од потребно е на децата да им се претстават јасно рамките на закони, парвила и забрани. На тој начин ќе се создадат услови за сигурност, за созревање. Во спротивно последиците се многубројни како немотивираност за учење и работа, преголема слобода за одлучување и делување без постоење на потребното ниво на зрелост. Затоа најдобро е да се сочуваат скапоцените вредности од традицијата во семејството, и заедно со убавините на современото да се трасира патот до среќно детство и развој на зрела, способна, креативна и инвентивна млада личност. Овој процес почнува во семејството низ повеќе форми како: почитување на потребите на детето, без да се занемарат сопствените потреби; поставување на авторитет на вредности наместо моќ; обликување на односот со детето со градење и почитување на правила; должностите на детето кои ќе бидат зададени потребно е да се во склад со неговата возраст затоа што на овој начин ќе се покаже доверба во неговите способности но и ќе се развие свест за неговиот придонес во

семејството. Процесот продолжува во училиштето што силно се рефлектира и во животот понатаму.

Затоа со право можеме да заклучиме дека модерниот начин на живот ја уништува традицијата и традиционалните вредности. Од тука и грижата за зачувување на традицијата која е предмет на интерес и грижа на сите фактори во заедницата.

Образованието и воспитанието меѓу традицијата и современото во македонски контекст

Што се случува кај нас денес?! Состојбата е доста сложена како што е сложена и комплексна сферата на образование и воспитание во која. Така, од една страна имавме и се уште имаме ефикасен образовен систем, докажан низ нашите кадри кои ефикасно се вклучуваа во најпрестижните компании ширум европските и светски простори. Од друга страна, новото време означено како цивилизација на 21 век, бара нови луѓе со нови компетенции. Традиционалното воспитание и образование полека но сигурно ја губи трката во процесот на развивање нови компетенции кај младото поколение. Секое училиште може да се модернизира. Така воведувањето на иновативни пристапи во процесот на воспитание и образование кои се компатибилни со традиционалните училишни обрасци, нема да ги изгуби постојните квалитети. Ова е реално можно доколку ги има во предвид не само потребните компетенции за живот и работа во 21 век определени како когнитивни, социјални, емоционални, работно-акциски туку првенствено да ја има во предвид нивната морална и естетска димензија. Во тој правец на делување, во целост се потврдува визионерската мисла на П.Шимлеша: „Силата на една нација ќе се мери со силата на нејзиниот кортекс“ (Pero Šimleša, 1973). Затоа сега слободно може да се потврди оваа мисла парафразирајќи ја во насока дека силата на една нација се повеќе се мери со силата на нејзинот кортекс и силата на интелигенцијата која ја користи. Под сила на интелигенцијата која се користи се подразбира природна и вештачка интелигенција, сопствен и туѓ ум, а под интелигенција се подразбира когнитивни, емоционални, социјални и други способности. Од тука и размислувањата при определување на потребните компетенции за живот и работа во 21 век. Каде се наоѓаме ние односно што се случува денес во македонскиот образовен систем е прашањето кое го поставивме. Или со други зборови, зошто се воведуваат иновации во образовниот систем и која е нивната цел. Основната интенција на промените во образовниот систем во Македонија е изразена во краток исказ - квалитет во образованието, но богат по содржина и значаен по суштина. Согласно европските документи, како и потребите на современиот свет, македонскиот образовен систем постави приоритетни цели како: унапредување на достапност, праведноста и рамноправноста во образованието, зголемување на квалитетот на образованието и подобрување на ефикасноста на образовниот систем со посебен осврт на системот за контрола на квалитетот заради достигнување на современите стандарди кои се применуваат во европскиот образовен простор на сите нивоа на образование. Во таа смисла, промените во образовната сфера во Р Македонија се однесуваат на:

- иновирање на наставните планови и програми (од структурен, содржински, интенционален аспект)
- професионален развој на наставниците

- евалуација на работата на наставниците (професионално портфолио)
- „Компјутер за секое дете“ (проект на Влада на РМ)
- „Спортски сали“ (проект на Влада на РМ)
- е-дневник (електронска педагошка евиденција заради поблиска соработка со родителите и континуирана повратна информација меѓу наставникот и родителот)
- иновации во планирањето на наставата
- „Програма 45“ (за вклучување на јасно дефинирани возрасни структури на население кои поради одредени причини не биле вклучени во системот на високото образование. Со оваа програма не само што ќе се вклучат, туку истовремено ќе се зголеми интелектуалниот капацитет заради полесно вклучување и поголема продуктивност во општествената заедница)
- задолжително средно образование
- бесплатни учебници
- интегрирано еколошко образование
- интегрална евалуација на работата на воспитно-образовните институции
- стандардизација и екстерна евалуација на постигањата на учениците
- лиценцирање на менаџерската функција во воспитно-образовните институции
- лиценцирање на работата на воспитувачите, стручните работници и негователките во предучилишните воспитно-образовни институции
- примена на ИКТ во наставата

Листата не е исцрпена до крај. Таа се проширува секојдневно. Овде таксативно ги споменавме, затоа што нашата намера во овој труд не е секој од горенаведените чекори да ги образложиме. Препораката на која инсистираме овде е дека секој чекор ќе биде дотолку успешен и ефективен доколку:

- постои функционална интеграција и единство на влијанијата на воспитните фактори (наставник, родител, масмедиуми, средина).
- постои функционална интеграција на драгоцените вредности од традицијата со функционалноста и рационалноста на модерниот начин на живот.

Само на тој начин ќе се обезбедат услови за повисок квалитет во образованието.

Литература

1. ИПИБ.(1967). Педагошки речник 1.Београд: Завод за издавање уџбеника СРС
2. МОН,(2005).Национална програма за развој на образованието 2005-2015 год., Скопје: МОН
3. Поткоњак,Н.(редак.), (1996). Педагошки лексикон. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
4. Suzić, N. (2005). Pedagogija za XXI vijek, Banja Luka: TT-Centar.

